

Vejetaryen/vegan bireylerin yiyecek içecek işletmeleri tercihleri ve sorunları

Sibel Ayyıldız, Aybüke Ceyhan Sezgin

ÖZET

Etik, ekolojik, sağlık ve dini inanç gibi farklı motivasyonlarla vejetaryen/vegan beslenmeyi benimseyen bireyler günümüzde giderek artmaktadır. Bu durum yiyecek içecek sektörünü ilgilendiren dikkat çekici bir konu haline gelmiştir. Vejetaryen/vegan bireylerin yiyecek içecek işletmeleri ile ilgili tercihlerini belirlemek ve yaşadıkları sorunları ortaya koymak amacıyla yürütülen bu çalışma, Didim Belediyesi tarafından üçüncüsü düzenlenen Didim Vegan Festivali'ni ziyaret eden 19 vejetaryen/vegan ile yürütülmüştür. Katılımcılar ile yüz yüze görüşmeler yapılmış ve çalışmanın amacına yönelik hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen veriler nitel analiz yöntemlerinde kullanılan betimsel analiz ile değerlendirilmiştir. Çalışma sırasında elde edilen verilerden bireylerin vejetaryen/vegan olduktan sonra yaşamlarında önemli değişikliklerin meydana geldiği belirlenmiştir. Vejetaryen ve vegan bireylerin yiyecek içecek işletmesini tercih ederken en önemli kriterlerinin işletmenin etik ahlaka uygun ve çevre bilincine sahip olması gerekliliğidir. Bu bireylerin yiyecek içecek işletmelerinde karşılaştıkları en önemli sorunlar arasında yemek fiyatlarının yüksek olması, işletmelere karşı güven sorunu yaşamaları ve işletme çalışanlarının menü içeriği hakkında bilgilerinin yetersiz olması yer almaktadır. Çalışma sonucunda vejetaryen/vegan bireylerin yiyecek içecek işletmeleri ile ilgili yaşadıkları sorunların çözümüne yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelime: Vejetaryen Beslenme, Vegan Beslenme, Yiyecek-İçecek İşletme Tercihleri
Gönderilme Tarihi: 20.03.2021; Kabul Tarihi: 12.04.2021. Araştırma Makalesi

Food-drink place choices and problems of vegan/vegetarian individuals

ABSTRACT

The number of individuals who have adopted a vegetarian/vegan diet with ethical, ecologic, health, religious, and such motivations is increasing day by day. This has become a notable issue concerning the food and beverage sector. This study, which was conducted to determine the choices of vegan/vegetarian people regarding food and drink enterprises and to reveal the problems they have experienced, was conducted with 19 vegan/vegetarian individuals who visited the third Didim Vegan Festival organized by Didim Municipality. Face-to-face interviews were done with the participants and the data obtained with the semi-structured interview form prepared to serve the purpose of the study was evaluated with descriptive analysis which is used in qualitative analysis methods. It was determined from the data obtained during the research that individuals experienced significant differences in their life after they became vegetarian/vegan. The most important criteria for vegan/vegetarian individuals in choosing the food-drink enterprise is the necessity of the enterprise to be ethical and environmentally conscious. The most significant problems these individuals face in food and drink places include the food prices being high, them having trust issues towards the enterprises, and the personnel having insufficient knowledge regarding the content of the menu. Suggestions for the solution of the problems vegan/vegetarian individuals experience regarding the food-drink enterprises were made in the results of the study.

Keywords: Vegetarian Nutrition, Vegan Nutrition, Food-Drink Place Choices
Submitted: 20.01.2021; Accepted: 12.04.2021. Research Paper

Giriş

Dünyada giderek artış gösteren vejetaryenlik/veganlık sadece bir beslenme şekli değil ayrıca bir yaşam tarzı, bir hayat felsefesi, bir duruş ve etik bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Tunçay, 2020: 3). Vejetaryen ve yarı vejetaryen diyetler günümüzde popüler hale gelmiş hatta et, balık, süt ürünleri ve yumurtayı

Sibel Ayyıldız*

Aybüke Ceyhan Sezgin

Karabük Üniversitesi

Ankara Hacı Bayram Veli
Üniversitesi

0000-0003-0701-2445

0000-0003-1068-9940

sibelayyildiz5@gmail.com

aybuke.ceyhun@hbv.edu.tr

Türkiye

Türkiye

*Sorumlu Yazar

dışlayan daha kısıtlayıcı vegan diyeti özellikle gençler ve kadınlar arasında giderek daha fazla popülerlik kazanmıştır (Craig, 2009: 162; Clarys, Deliens, Huybrechts, Deriemaeker ve Vanaelst, 2014: 1318; Meesters ve Meesters, 2020: 1). Terminolojik açıdan incelendiğinde “vejetaryenlik”, hayvansal kaynaklı gıdaların yerine bitkisel kaynaklı gıdaların tüketimini içeren bir beslenme şeklidir. “Vejetaryen” kavramı ise çoğunlukla bitkisel kaynaklı gıdaları t keterken, hayvansal kaynaklı gıdaları (tavuk, balık, yumurta, süt ve süt ürünleri vb.) daha kısıtlı miktarda tüketen bireyler olarak tanımlanmaktadır (Kınikoğlu, 2016: 17). Latince kökenli “vegetus” dan türeyen vejetaryen kelimesi hayat dolu, sağlıklı ve canlı anlamına gelmektedir (Chavan, 2015: 156; Tunçay, 2020: 5). Uluslararası Vejetaryenler Birliği (IVU) 2011 yılında vejetaryenliğin tanımını tüm  ye ülke birliklerinin oybirliği ile geliştirilmiş ve süt ürünleri, yumurta ve bal gibi hayvansal gıdalarında d hil olduğu “Bitkisel Ağırlıklı Beslenme” şeklinde güncellemiştir (Tunçay, 2020: 5). Veganlık ise The Vegan Society’nin kurucularından Donald Watson’a göre; hayvanlara yönelik sömürü ve zulmün her türlüsüne karşı çıkan ve yaşamı korumanın bir yoludur. Et, balık, kümes hayvanı, yumurta, bal, süt ve bu gıdalardan elde edilen ürünleri t ketyemeyi reddederek, bitkisel kaynaklı gıda ürünleri ile beslenmeyi kapsamaktadır. Veganlar sadece gıda ürünleri konusunda değil aynı zamanda hayvanlar üzerinde test edilen kozmetik, deterjan ve diş macunu gibi ürünleri de kullanmazlar. Ayrıca hayvanların sömürü amaçlı kullanıldığını düşündüklerinden dolayı sirkelere gitmezler ve canlı hayvanların yer aldığı filmleri izlemezler (Cherry, 2006: 155; Hoffman, Stallings, Bessinger ve Brooks, 2013: 139; Doyle, 2016: 2; Ilgaz, Pınar,  zdemir ve Ege Üniversitesi Psikoloji Bölüm  ğrencileri, 2018: 2, Yeğen ve Aydın, 2018: 96; Tunçay, 2020: 6).

Vejetaryen ve vegan beslenme düzeninde yer alan gıda grupları arasında; hububatlar, baklagiller, kök bitkiler, yağlı tohumlar, fındık, mantar, soya proteini, meyve ve sebze gibi bitki kökenli gıdalar yer almaktadır (Yeğen ve Aydın, 2018: 96; Boutiou, Arhakis ve Anttonen, 2019: 1). Vejetaryenler genel olarak homojen bir grup olarak algılandığında aslında çok çeşitli biçim ve türlerden oluşurlar. Vejetaryenleri ayırt etmenin en yaygın yolu, diyetlerine d hil etmeyi veya hariç tutmayı seçtikleri yiyecek maddelerine dayanmaktadır (Rivera ve Shani, 2013: 1050). Vejetaryen eşitleri aşağda belirtilen şekilde kategorize edilmektedir (Shani ve DiPietro, 2007: 67; Fox ve Ward, 2008: 422; Rivera ve Shani, 2013: 1051; Chavan, 2015: 156;  zcan ve Baysal, 2016: 103; Altaş, 2017: 405; Marioitti, 2017: 4; Ceyhun Sezgin ve Ayyıldız, 2019: 511; Tunçay, 2020: 6):

- Lakto-ovo vejetaryen: Diyetlerinde bitkisel kaynaklı gıdaları, süt ürünlerini ve yumurtayı t ketyirler.
- Lakto vejetaryenler: Bitkisel beslenmenin yanı sıra hayvansal ürünlerden sadece süt ve süt ürünlerini t ketyirler.
- Ovo-vejetaryenler: Bitkisel kaynaklı gıdaların yanı sıra hayvansal gıda olarak sadece yumurtayı t ketyirler.
- Veganlar: Bütün hayvansal gıdaları hatta balı da t ketyemeyi reddederler. Bazı veganlar günlük hayatta deri ve ipek gibi hayvansal kaynaklı ürünleri dahi kullanmazlar.
- Semi-vejetaryenler: Bitkisel kaynaklı gıdaların yanı sıra sınırlı miktarda kanatlı etleri, su ürünleri, yumurta ile süt ve süt ürünlerini t ketyirler.
- Pesko-vejetaryenler: Bitkisel kaynaklı gıdaların yanı sıra hayvansal gıda olarak balık ve kabuklu deniz ürünlerini t ketyirler.
- Polo-vejetaryenler: Bitkisel gıdaların yanında kümes hayvanlarını da t ketyirler. Fakat bu grup Vegetarian Society tarafından vejetaryen olarak kabul edilmemektedir.
- Rawists: Çiğ yiyecekleri içeren Veganizm’dir. Bu diyetle hayvansal gıda, kahve, çay, alkol ve sigara gibi uyarıcılar kesinlikle kullanılmaz.
- Fruitarianlar: Sadece botanik olarak meyve grubuna giren sebzeler ve meyveler ile kabuklu yemişler bu diyetle yer almaktadır.
- Makrobiyotik: Bu beslenme şekli taneli gıdalar ve tahıllardan oluşmaktadır.

Avrupa’da 13. yüzyıla kadar orta çağ dönemi boyunca vejetaryen beslenmenin etkinliği azalmıştır. 15. yüzyılda Rönesans ve Aydınlanma çağı ile Avrupalılar vejetaryenliği yeniden keşfetmiş, bu döneme ait bilinen sanatçılardan Leonardo da Vinci vejetaryen olarak tarihe geçmiştir (Özcan ve Baysal, 2016: 103). Vejetaryen Topluluğu 19. yüzyılın ortalarında "vejetaryen" terimini hayvan kökenli gıdalardan bazılarını veya tüm gıdalardan kaçınan bir dizi beslenme seçeneğini kapsamak için ilk defa kullanılmıştır (Fox ve Ward, 2008: 422; Petti, Palmieri, Vadalà ve Laurino, 2017: 229). İngiltere’de 30 Eylül 1847 tarihinde hayvan sağlığı ve hayvan eti yeme konularını tartışmak üzere 140 kişilik grup bir araya gelerek Vejetaryen Topluluğu’nun ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. 1908 yılında Uluslararası Vejetaryen Birliği (International Vegetarian Union) ve daha sonraki dönemlerde birçok ülkede vejetaryen derneği kurulmuştur. Dünya Vegan/Vejetaryen Günü ilk defa 1977 yılında Kuzey Amerika Vejetaryen Derneği tarafından yerel bir organizasyon şeklinde kutlanmıştır (Kansanen, 2013: 4). Türkiye’de ise 03 Mart 2012 tarihinde Türkiye Vejetaryenler Derneği kurulmuştur. Bu dernek daha kurulmadan önce 2010 yılında Vejetaryen Kulübü organizasyonu ile “Vejetaryen Günü” kutlanmaya başlanmıştır. Türkiye’deki vejetaryenleri ve veganları tek çatı altında toplayan Türkiye Vejetaryenler Derneği, ilk ve tek resmi kuruluş olarak faaliyet göstermektedir (Tunçay, 2020: 12).

Vejetaryenliğin/Veganlığın Motivasyonları

Vejetaryenleri konu alan çalışmalarda vejetaryen olma motivasyonlarını; dini nedenler, ekoloji, lezzet, kültür, etik, et içermeyen bir diyet benimsemek, kişisel sağlık, hayvan zulmü, tiksinti/ tikslenme, ataerkillik, gıda inançları ve akran/aile etkileri olarak belirlenmiştir (Fox ve Ward, 2008: 422; Mariotti ve Dagnieli, 2017: 3; Petti vd., 2017: 229).

Vejetaryen olma konusunda en çok karşılaşılan motivasyonlar:

Etik Motivasyon: Etten kaçınmayı ve hayvanlara zarar vermemeyi ahlaki bir zorunluluk olarak gören etik vejetaryenler, hayvan refahı gibi inançları desteklemek ve yaşamlarında tutarlılık için beslenmelerinde daha ani değişiklikler yapmaktadırlar (Fox ve Ward, 2008: 422; Petti vd., 2017: 230). Sağlık amaçlı vejetaryen olan bireyler ise gıda seçimlerini kademeli olarak yavaş yapma eğilimindedirler (Petti vd., 2017: 230). Sağlık motivasyonu ile vejetaryen olan bireyler bazı etik vejetaryenler tarafından bencil olmakla ve sadece kendi yaşam kalitelerini iyileştirmek için vejetaryen olmakla suçlanmaktadırlar (Fox ve Ward, 2008: 422). Hayvanlara nasıl davranıldığı ahlaki açıdan önemlidir. Çünkü hayvanlar sadece insanların yararlanacağı bir kaynak, eğlenmesi için bir oyun ve hatta diğer insanlara karşı iyi davranış için pratik zeminler değildir. Hayvanlar kendi başlarına bir değere sahiptir ve bu nedenle etik vejetaryenlik, ahlaki omnivorizme (hem et hem de bitkisel beslenme) karşı çıkmaktadır. Etik veganlık ise etik vejetaryenliği kabul ederek, hayvansal ürünleri tüketmenin yanlış olduğunu düşünmektedir (DeGrazia, 2009: 148). Aslında hayvan ürünlerini insanların diyetlerinden ve yaşam tarzlarından çıkarmaya odaklandığından veganizm, genellikle hayvan hakları hareketinin tek amacı veya taktiği olarak kabul edilmektedir (Cherry, 2006: 155).

Sağlık Motivasyonu: Sağlık motivasyonunu gözeterek vejetaryen olanlar belirli sağlık yararları elde etmek veya kilo vermek için kırmızı et tüketmemeyi tercih etmektedir (Fox ve Ward, 2008: 422; Petti vd., 2017: 230). Bu nedenle bu vejetaryenler et tüketimini balıkla sınırlamakta veya sadece organik ürünler tüketerek etten uzak durmayı seçmektedirler (Petti vd., 2017: 230). Yapılan bir çalışmada vegan bireylerin, vegan olmaya karar vermelerinin birincil nedeninin sağlık olduğu tespit edilmiştir (Jennings, Danforth, Dodds, Pinel ve Pope, 2019: 5). Bitkisel beslenme genellikle diyet lifi, magnezyum, folik asit, C ve E vitaminleri,

demir ve fitokimyasallar açısından daha zengin iken kalori, doymuş yağ ve kolesterol, omega-3, D vitamini, kalsiyum, çinko ve B12 vitamini bakımından daha fakirdir (Craig, 2009: 1627). Sağlık motivasyonları aynı zamanda hayvansal gıdalarla birlikte fazla miktarda doymuş yağ tüketime, zengin toplumlarda ortaya çıkan çeşitli hastalıklarla ilişkilendirilmektedir. Bununla birlikte sağlıkla ilgili bir diğer motivasyon ise kontaminasyonlar, gıda katkı maddeleri ve özellikle vegan yemeklerde istenmeyen diğer hayvansal gıda maddeleridir (Ceyhun Sezgin ve Ayyıldız, 2019: 509).

Günümüzde vejetaryenleri konu alan birçok çalışma olmasına rağmen henüz vejetaryen diyetlerin sağlık etkileri hakkında geniş kapsamlı veriler bulunmamaktadır (Key, Appleby ve Rosell, 2006: 39). Ancak literatürde vejetaryen ve vegan beslenmenin sağlık üzerine olumsuz etkisi hakkında şu bilgiler yer almaktadır:

- Vegan bireylerin omnivorlardan daha yüksek oranlarda kemik kırılma riskine sahip olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle kemik sağlığıyla ilişkili diyet eksikliklerini önlemek amacıyla hem vejeteryan hem de vegan bireylerin diyetleri uygun şekilde planlanmalıdır (Iguacel, Miguel-Berges, G mez-Bruton, Moreno ve Juli n, 2019: 14).
- Vegan popülasyonlarda düşük seviyede D vitamini durumunun kanser riskini arttırdığı ileri sürülmektedir (Craig, 2009: 1628).
- Vegan diyetine birçok olumlu sağlık sonucu atfedilse de bu kısıtlayıcı diyet modeli bazı endişeleri içermektedir. Vejeteryan ve özellikle vegan diyetinin protein, kalsiyum, demir ve B12 vitamini gibi önemli besin ögeleri açısından yetersiz olduğu algısı mevcuttur (Clarys vd., 2014: 1318; şanlıer ve Ertaş, 2018: 135; Meesters ve Meesters, 2020: 1; Tunçay, 2020: 13).

Bazı vejetaryenler ve veganlar arasında çiğ gıda (raw food) tüketime yaygındır. Diyetlerin çoğunlukla çiğ gıdalar ( rneğin; meyve-sebze) içermesi diş erozyonu açısından en yüksek risk gruplarını oluşturmaktadır. Ayrıca gıdalardaki pH'n düşmesi nedeniyle de vejetaryenler ve veganlarda diş erozyonu daha sık meydana gelmektedir (Boutiou vd., 2019: 2). Bu durumlara karşın vejetaryenliğin son on yılda giderek daha popüler hale gelmesinin önemli bir nedeni ise bireylerin çoğunun bu tarz beslenme ile daha sağlıklı olduklarını düşünmesidir (Sünnetçioğlu, Mercan, Yıldırım ve Türkmen, 2017: 242). Yapılan araştırmalarda vejetaryen ve vegan beslenmenin sağlık üzerinde olumlu etkileri olduğu da tespit edilmiştir. Bu olumlu etkiler şu şekilde sıralanmaktadır (Pilis, 2014: 12; Chavan, 2015: 157; Petti vd., 2017: 231; şanlıer ve Ertaş, 2018: 137; Yeğen ve Aydın, 2018: 96; Iguacel vd., 2019: 2).

- Vejetaryen/vegan bireylerin kan kolesterol düzeyleri nonveganlara göre daha düşük seviyelerdedir.
- Kalp-damar hastalıkları ve diyabet hastalıkları omnivora göre daha az görülmektedir.
- Meme kanseri dişındaki tüm kanser vakaları vejetaryenlerde omnivora göre anlamlı derecede düşüktür. Veganlar omnivorlardan daha fazla baklagil, meyve/sebze, allium sebzeleri, lif ve C vitamini t kettirmektedir. Bu gıdalar kanser, prostat ve bazı mide rahatsızlıklarına karşı koruyucudur.
- Vejetaryen beslenme düzeninin özellikle kolon kanserine karşı koruyucu etkileri daha fazladır.
- Obezite hastalığının tedavisi sırasında vejetaryen bir diyet uygulaması oldukça anlamlıdır.
- Vegan beslenmenin, özellikle kadınlar üzerinde stresi azalttığı ve ruh halini iyileştirdiği belirlenmiştir.

Ekoloji Motivasyonu: Veganizm diyet seçimi bir zamanlar etik ve dini bir unsur olarak kabul edilmekteydi ancak günümüzde bu beslenme algısının ekolojik sonuçları daha belirgin hale getirmesi nedeniyle yeni bir önem kazanmıştır. Düzenli omnivor diyetle karşılaştırıldığında veganizm genellikle çok daha düşük karbon ayak izine neden olmaktadır (Lawo, Esau, Engelbutzeder ve Stevens, 2020: 1). Sera gazı emisyonlarının azaltılmasına bireylerin ve popülasyonların gıda seçimleri ve beslenme düzenlerindeki değişiklikleri katkıda bulunmaktadır (Fres n ve Sab te, 2019: 381). Endüstriyel açıdan hayvan üretimi ekolojik zararlara yol açmaktadır. Hayvansal  retim için arazi gereksinimi bitkisel üretimden ortalama 10 kat daha

fazladır. Ayrıca endüstriyel tarım üretimi için büyük miktarlarda hayvan gübresi ihtiyacı içme suyu ve sebzelere yüksek seviyelerde kanserojen nitratların oluşmasını sağlamaktadır. Hayvansal üretim önemli miktarda enerji ve su kaynağı gerektirdiğinden ormanların yok olmasına neden olmaktadır (Leitzmann, 2003: 658). Ormanlar otlak alanlara kullanım hakkı vermek ve hayvan yemleri üretmek amacıyla yok edilmektedir. Hayvancılıkla ilgili yayınlanan Birleşmiş Milletler Raporunda Latin Amerika'daki ormansızlaşmanın temel nedenlerinden birinin sığır üretim çiftlikleri olduğu belirtilmiştir (Ilea, 2009: 160).

Dini Motivasyonu: Dini unsurlar toplumun ürettiği, tükettiği ve ticaretini yaptığı gıda maddeleri üzerinde etkilidir. Hangi bitki ve hayvanların gıda olarak tüketilebileceği, hangi gıdanın yenilemeyeceğini, buna bağlı olarak neyin nasıl üretilebileceği ve nasıl pazarlanabileceği dini kurallar çerçevesinde gerçekleşmektedir (Beşirli, 2012: 52). Tevrat'ta bitkilerden oluşan bir diyet öngörüldüğü belirtilirken bazı Hıristiyanlar, vejetaryenliği kurtuluşa giden alternatif bir yol olarak görmüştür. Et tüketiminden kaçınmak dini topluluklar arasında ısrarla bir tartışma kaynağı olmuştur (Donaldson, 2016: 37). Hindistan'daki modern vejetaryenlik, Hinduizm'in ayrılmaz bir parçasıdır ve ahimsa (hiçbir canlıya zarar vermeme) kavramına dayanmaktadır. Hindular için gıda; bedensel madde, sağlık, esenlik, saflık/kirlilik ve aynı zamanda kast, sınıf, cinsiyet ve akrabalık ile yakından ilişkilidir (Fischer, 2016: 69). Vejetaryenlik, Budizm'in Çin mutfağına yaptığı belki de en önemli katkıdır. Günümüzde Çin'deki Budist rahipler ve rahibeler genel olarak her türlü et, balık ve yumurtadan uzak durarak vejetaryen bir diyet uygulamaktadır. Vejetaryenlik son yıllarda sıradan Çinli Budistler arasında da ilgi odağı haline gelmiştir. Hem Çin'deki hem de yurt dışındaki Budist vejetaryen restoranlarının sayısı, vejetaryen gıdalar üreten büyük bir endüstri tarafından desteklenerek istikrarlı bir şekilde artmıştır (Kieschnick, 2005: 186). Genel anlamda bakıldığında Doğu dinleri olarak belirlenen Hinduizm, Budizm ve Cainizm aslında hayvanları farklı bedensel formda insan ruhları olarak algılamakta ve bu nedenle bir hayvanı yemek oldukça katı bir şekilde men edilmektedir. Çoğu Hindu sadece kırmızı et tüketmekten kaçınırken milyonlarca dindar Hindu, Budistler ve Cainistler et, balık veya yumurta gibi hayvansal ürünlerden uzak durmaktadır (Shani ve DiPietro, 2007: 69; Beşirli, 2012: 62). Cainizime inanan ve yaşayan hiçbir canlıya zarar vermemeyi prensip edinen Cainistlerin çoğu vejetaryendir. Hayvanlara şiddet etmeyi asla kabul etmeyen bu vejetaryenlik düşüncesine göre şiddet ya da zulüm ile elde edilen her türlü gıda yenilemez olarak belirlenmiştir (Beşirli, 2012: 62).

Kültürel ve Sosyal Yaklaşımlar: Kültür, kişinin toplumun bir üyesi olarak kazandığı bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, adet, gelenek, alışkanlık ve yeteneklerin bütünüdür. Ayrıca bir toplumun ortak sahip olduğu, davranışa yansıyan ve onu yorumlamada kullanılan görüşler, değerler ve algılar şeklinde de tanımlanmaktadır (Haviland, Prins, Walrath ve McBride, 2008: 103). Toplumsal kimliklerin önemli bir parçası gıdaların üretim ve tüketim sürecindeki kültürel farklılıklardır. Et ve sekonder hayvansal ürün tüketim alışkanlıkları o bireyin bulunduğu toplumun beslenme kültürüyle ilişkilidir (Tunçay, 2020: 16). Yemek tüketimi tipik olarak ve sıklıkla halka açık olan bazı normlara bağlı bir sosyal aktivite şeklindedir. Yiyecek seçimleri insanları ortak bazı değer ve inançlarda birleştiricidir. Bununla bağlantılı olarak vejetaryen bir beslenme tercihi bireyleri ahlaki görüşler ve sağlıkla ilgili endişeler konusunda aynı felsefe çatısı altında toplayabilmektedir (Nezlek ve Forestell, 2020: 46).

Her türlü sosyal medya (Instagram, Twitter, Snapchat, Facebook vb.) kullanımı günümüzde sadece kullanım sıklığında ile değil kullanıcı sayısı da artmaktadır. Sosyal medya, yemekle ilgili paylaşımlar için hem büyüyen bir alan hem de insanların bu konuda fikirlerini ifade ettikleri bir platformdur. Veganlar, sosyal

medyanın daha fazla insanı vegan olmaya teŖvik ettiğini d Ŗ nmektedir (Jennings vd., 2019: 9). Vejetaryen bireyler bazı sosyal endiŖeler, ünlü gibi görünme giriŖimleri ve vejetaryen figürlerden etkilenme gibi nedenlerden dolayı da vejetaryenliği önemli bulmaktadır (Rivera ve Shani, 2013: 1051).

Vejetaryen Gıda Unsurları ve Vejetaryen İŖletmeler

Literatür, akademik açıdan vejetaryenliği gıda hizmetleri sektörü bağlamında bir araŖtırma konusu olarak büyük ölçüde göz ardı etmiŖtir. Dolayısıyla bu kritik konunun anlaŖılmasına katkı sağlama açısından yetersiz kalmıŖtır. Vejetaryenlerin ihtiyaç ve isteklerini karŖılamayla ilgili zorluklar ve vejetaryen yemekleri ile ilgili olarak restoranlardaki karar vericiler ( rneğin: restoran iŖletmecileri ve Ŗefler) m Ŗteri tutum ve algıları konusunda çok az bilgiye sahiptir (Rivera ve Shani, 2013: 1050). Yiyecek hizmetleri sektörünün vejetaryen m Ŗteri tabanına odaklanmaması, vejetaryen yemek deneyimine katılımları sınırlamaktadır. Bu deneyimin yetersiz olmasının sebebi vejetaryen yemek eŖitliliđinin (menü eŖitliliđi) ve kalitesinin çoğu durumda oldukça sınırlı olmasıdır (Shani ve DiPietro, 2007: 66; Rivera ve Shani, 2013: 1052; Jennings vd., 2019: 3). Bunun nedeni restoran Ŗeflerinin vejetaryen yemeklerin sıkıcı ve tatmin edici olmadığına dair yaygın bakıŖ açısıdır. Vejetaryen yemeğin hazırlanmasının sıkı alıŖma performansı gerektirdiği d Ŗ ncesi Ŗefleri vejetaryenlere damak zevkine hitap etme konusunda geri çekmektedir (Shani ve DiPietro, 2007: 66; Rivera ve Shani, 2013: 1052;). Etin, evrensel olarak en değerli ve insan beslenmesinin en çok aranan kaynağı olması bu durumun diğer bir nedeni olarak gösterilebilir (Shani ve DiPietro, 2007: 66). Çevresel ve ekolojik endiŖeler ile bağlantılı olarak vejetaryen beslenmenin çevreye daha az zararlı olduğu inancı yaygındır. Bu duruma istinaden bir dizi ticari satıŖ noktası artık çevreye katkı sağlayıcı ve gıda üretkenliğini artıran katkı maddesi, böcek ilacı ve suni gübre olmadan yetiŖtirilen "sağlıklı gıdalar" ve "organik gıdalar" sunmaktadır (Fox ve Ward, 2008: 423). Sağlık ve maliyet açısından bakıldığında bu beslenme Ŗeklini tercih edenler bu yolun önemli ölçüde daha sağlıklı olduğuna inanırken, bir taraftan da bu beslenme Ŗeklinin ekonomik anlamda daha pahalı olduğunu d Ŗ nmektedir (Jennings vd., 2019: 3).

Konu ile İlgili Yapılan alıŖmalar

Rivera ve Shani (2013)'nin "Restoran Sanayiinde Vejetaryen Yemeklere KarŖı Tutum ve Yönelim, Restoranların Vejetaryenlere KarŖı Yönelimi" adlı alıŖmalarında yiyecek içecek iŖletmelerinde yemek yiyen vejetaryen m Ŗterilerin ihtiyaçlarına vurgu yapılmıŖtır. Ayrıca vejetaryen pazarının aslında sanıldığı kadar basit ve homojen bir yapıda olmadığı ileri s r lm Ŗtir. Sünnetçioğlu vd. (2017)'nin "Veganların Restoranlarda KarŖılaŖtıkları Sorunlar, Vegan Tüketicilerin Beklenti ve İstekleri" adlı alıŖmaları veganların restoranlarda karŖılaŖtıđı sorunları gün yüzüne çıkarmayı amalamıŖtır. alıŖmada genellikle menü içeriği ve men lerle ilgili bilgi yetersizliğinden kaynaklı sorunlar dile getirilmiŖtir. Salehi (2018), "Vegan Gıda  r nlerine Yönelik Etik Satın Alma Kararları" adlı tez alıŖması ile bireylerin vegan gıda satın alma sırasında etik karar verme sürecinde etkili olan unsurları keŖfetmiŖtir. Nalçacı İviz ve Solunoğlu (2018), "Yiyecek Hizmetlerinde Vejetaryen Gıda Uygulamalar, Otel İŖletmelerinde Vejetaryen Gıdalara Yönelik Tutum ve Uygulamalar" adlı alıŖmalarında, otel iŖletmelerinde yiyecek içecek bölümlerinden sorumlu personellerin vejetaryen gıdalara yönelik tutum ve uygulamalarını incelemiŖtir. alıŖmada iŖletme menülerinin büyük çoğunluğunda vejetaryen gıdalara yer verildiği fakat vejetaryen m Ŗteriler için farklı menüler bulunmadığı tespit edilmiŖtir.

Araştırma Yöntemi

Çalışmanın Amacı ve Modeli

Vejetaryen/vegan bireylerin yiyecek içecek işletmeleri ile ilgili tercihleri, beklenti/isteklerini belirlemek ve yaşadıkları sorunları ortaya koymak amacıyla yürütülen bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma daha önceden bilinen veya fark edilmemiş problemlerin algılanmasına, probleme ilişkin doğal olguların gerçekçi bir şekilde ele alınmasına yönelik öznel-yorumlayıcı bir süreci ifade etmektedir (Baltacı, 2019: 369). Tümevarım ilkesi hâkimiyetinde olan nitel araştırmada, araştırmacı topladığı tanımlayıcı ve ayrıntılı verilerden yola çıkarak incelediği probleme ilişkin ana temaları ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca topladığı verileri anlamlı bir yapıya kavuşturma, yani bu verilerden yola çıkarak bir kuram oluşturma çabası içindedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 47). Çalışmada nitel yöntemin kullanılmasının amacı bu yöntemin katılımcıların konu hakkındaki görüşlerinin ayrıntılı olarak incelenebilmesine imkân tanınmasıdır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kartopu örnekleme araştırmacının bir örnek olayla başladığı, daha sonra o örnek olaydan aldığı bağlantılı ilişkilerle ilgili başka örnek olaylar belirlediği, rastlantısal olmayan bir örneklemdir (Neuman, 2017: 324).

Çalışma konusu ile ilgili literatür taraması yapıldıktan sonra görüşme soruları uzman önerileri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Didim Belediyesi tarafından üçüncüsü düzenlenen Didim VegFest adlı festivali ziyaret eden 19 vejetaryen (13 vegan ve 6 vejetaryen) katılımcı ile 4 gün boyunca yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Didim VegFest, hayvan özgürlüğü ve şiddetsizlik çalışmalarıyla “Yaşam Dolu Festival” unvanı alan Türkiye’nin ilk ve tek vegan festivalidir (Anonim 1, 2021). Sürdürülebilir, etik, çevreci ve sağlıklı yaşamı hedefleyen bu festivali, Didim Belediyesi, Vegan ve Vejetaryenler Derneği (TVD), Didim Turizm Altyapı ve Hizmet Birliği (DİTAB) ve Turizm Araştırmaları Derneği (TURAD) düzenlemektedir. Festivalde Didim’e özgü yöresel vegan yemekler, vegan içerikli ürünlerden hazırlanan yiyecekler (vegan döner, vegan kokoreç, vegan sucuk), doğal ürünler, Türkiye’nin dört bir yanından gelen vejetaryen ve vegan bireylerin yoğun ilgisine sunulmaktadır (Anonim 2, 2021). Çalışmanın Didim Vegan Festivalinde yapılmasının amacı vejetaryen/vegan bireyler ve vegan içerikli ürün temsilcileri ile daha kolay iletişim kurmaktır.

Çalışma amacına göre hazırlanan görüşme formu üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm vejetaryen/veganlık hakkındaki düşünceler, ikinci bölüm vejetaryenlerin/veganların yiyecek içecek işletme tercihleri, son bölüm ise vejetaryen/vegan işletmeler ile ilgili yaşanan sorunlar ile beklenti ve istekleri belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Soru sorma yönteminin görüşme yapılan kişiyi doğrudan etkileyebilmesi nedeniyle görüşmecisi her bir kişiye, aynı soruları aynı sözcükler ile aktarmıştır. Çalışma, görüşme tekniğine uygun olarak 19-22 Nisan 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler en az 30 dakika en fazla 60 dakika sürmüştür. Katılımcıların kamera ve ses kayıt cihazı kullanımına izin vermemesi (2 katılımcı hariç) nedeniyle görüşmeler not alma tekniği ile yürütülmüştür.

Görüşmede elde edilen verilere betimsel analiz yöntemi uygulanmıştır. Özdemir (2010: 330)’e göre nitel analiz yönteminin ilk basamağını oluşturan betimleme kişi, nesne ve olaylara ilişkin temel özelliklerin yazılı olarak ifade edilmesidir. Betimleme, gözlenen davranışa yol açan temel gerekçelerin ve bu davranışın altındaki asıl niyetin ortaya çıkartılmasını da kapsayan bir süreçtir. Fakat bu analiz sürecinde üzerinde çalışılan olgunun eksiksiz ve kapsamlı bir biçimde betimlenmesi büyük önem taşımaktadır. Çalışma 3 tema ve 9 kod ile yürütülmüştür (Tablo 1).

Tablo 1. Çalışmanın Tema ve Kodları

Tema	Kodlar
1. Vejetaryen/veganlık hakkındaki düşünceler	Vejetaryen/vegan beslenme uyguladıktan sonra zihinsel ve duygusal anlamda yaşanan değişimler Vejetaryen/vegan beslenme uyguladıktan sonra fiziksel ve sağlık yönünde yaşanan değişimler Vejetaryen/vegan olduktan sonra çevreden alınan olumlu veya olumsuz tepkiler Vejetaryen/vegan olarak en çok uğraşmak zorunda kalınan genel sorunlar
2. Vejetaryenler/Veganlar yiyecek içecek işletme tercihleri	1.Vejetaryen/vegan yiyecek içecek işletme menülerinde en çok tercih edilen yemekler 2.Vejetaryen/vegan yiyecek içecek işletmesi tercih kriterleri 3.Vejetaryen/vegan işletme tercihinde sorun yaşamamak için alınan tedbirler
3. Vejetaryen/vegan işletmeler ile ilgili yaşanan sorunlar ile beklenti ve istekler	Vejetaryen/vegan yiyecek içecek işletmelerinde karşılaşılan en önemli problemler Vejetaryen/vegan tüketicilerin yiyecek içecek işletmelerinden beklenti ve istekleri

Bulgular

Didim Vegfest organizasyonunda görüşme yapılan katılımcıların 9'u kadın ve 10'u erkektir. Katılımcılar festivale İstanbul, İzmir, Ankara, Edirne, Burdur, Bursa, Muğla ve Mersin'den katılmışlardır. Yaş aralığı 25-64 olan katılımcıların vejetaryenlik türleri; 13' vegan, 4' laktovejetaryen, 2'si lakto-ova vejetaryendir. Katılımcılara vejetaryen olma mativasyonları soruduğunda; 10'u etik, 4' etik-ekolojik, 3' etik-sağlık, 1'i sağlık, son olarak da 1 katılımcı tiksınme nedeniyle vejetaryen/vegan olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların demografik zellikleri Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik zellikleri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Yaşanılan Őehir	Meslek	Şu anki Vejetaryenlik Türü	Vejetaryenlik Sresi (Yıl)	Vejetaryenlik Motivasyonu
K1	Kadın	31	İzmir	İşletmeci	Vegan	7	Etik ve Ekolojik
K2	Erkek	38	İzmir	İşletmeci	Vegan	5	Etik ve Ekolojik
K3	Kadın	34	Bursa	İşletmeci	Vegan	7	Etik
K4	Erkek	32	İstanbul	E-Ticaret	Vegan	2	Etik ve Ekolojik
K5	Erkek	48	Edirne	Satış Sorumlusu	Vegan	3	Etik ve Sağlık
K6	Kadın	35	İstanbul	Editör	Vegan	7	Etik
K7	Erkek	42	İstanbul	Yazar	Vegan	10	Etik
K8	Erkek	64	İstanbul	Doktor	Vegan	3	Sağlık
K9	Kadın	49	Muğla	Ses Sanatçısı Aktivist	Vegan	10	Etik
K10	Kadın	29	İstanbul	ğretmen Aktivist	Vegan	2	Etik
K11	Erkek	39	İstanbul	Akademisyen	Vegan	21	Etik
K12	Kadın	25	Mersin	ğrenci	Vegan	10	Etik ve Ekolojik
K13	Erkek	41	İstanbul	Satış Sorumlusu	Vegan	5	Etik ve Ekolojik
K14	Kadın	29	Ankara	ğretmen	Lakto-ova	5	Etik ve Sağlık
K15	Kadın	36	Burdur	Tercüman	Lakto	Doğuştan	Tiksınme
K16	Erkek	41	İstanbul	Muhasebeci	Lakto	4	Etik
K17	Kadın	28	İzmir	Yönetici Asistanı	Lakto-ova	3	Etik ve Sağlık
K18	Erkek	29	İzmir	Esnaf	Lakto	4	Etik
K19	Erkek	28	Ankara	Tiyatro Sanatçısı	Lakto	6	Etik ve Ekolojik

Tema 1. Vejetaryen/veganlık hakkındaki düşünceler

Çalışmanın bu kısmında katılımcılarda vejetaryen/vegan beslenme uyguladıktan sonra zihinsel ve duygusal anlamda yaşanan değişimler, vejetaryen/vegan beslenme uyguladıktan sonra fiziksel ve sağlık yönünde yaşanan değişimler, vejetaryen/vegan olduktan sonra çevreden alınan olumlu veya olumsuz tepkiler ve vejetaryen/vegan olarak en çok uğraşmak zorunda kalınan genel sorunlar ele alınacaktır. Bu başlıklar altında incelenecek olan araştırma kodları aşağıdaki gibidir.

Kod 1: Vejetaryen/vegan beslenme uyguladıktan sonra zihinsel ve duygusal anlamda yaşanan değişimler

Yapılan çalışmada katılımcıların çoğunluğu (K4, K5, K6, K8, K12, K13, K14, K15, K18 ve K19) vejetaryen/vegan olduktan sonra herhangi bir zihinsel değişim yaşamadığını bildirmiş ve “*önceden ne durumdaysam şu an da aynı durumdayım*” şeklinde ifade etmişlerdir. Katılımcılardan K15 konu ile ilgili düşüncesini “*çocukluğumdan beri et yemediğim için bir değişiklik yaşamadım*” şeklinde paylaşmıştır. Fakat katılımcılardan K1, K2, K3, K7, K9 ve K10 vejetaryen/vegan olduktan sonra zihinsel anlamda olumlu değişimler yaşadıklarını belirterek K7, K9 ve K10 bu olumlu değişimleri “*hafızamın daha güçlü olduğunu hissediyorum*” şeklinde örneklendirmiştir. Katılımcılardan K16 vejetaryen olduktan sonra “*zihinsel yorgunluğunun azaldığını*” belirtmiştir. Konu ile ilgili yapılan görüşlere göre katılımcılardan K9 ve K10 zihinsel anlamda yaşadıkları olumlu değişimleri şu şekilde açıklamıştır. K9 “*...hafızamın daha güçlendiğini söylemek istiyorum, bu durumun zihnimi daha iyi toparlayabilmemle ilgili olduğunu düşünüyorum*”, K10 “*...hayvanların sömürü amaçlı kullanılması beni suçluluk psikolojisine itmekteydi, mutsuzluktan ölecektim. Fakat vegan olduktan sonra kafam rahatladı, bu sayede zihinsel anlamda olumlu değişimler yaşadım. Artık kafamı toparlayarak, yaptığım işe daha iyi konsantre olabiliyorum*” demiştir.

Yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğu (K1, K2, K7, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K16, K17, K19) vejetaryen/vegan olduktan sonra duygusal anlamda olumlu değişimler yaşadıklarını belirtmiştir. Katılımcılardan K3, K7 ve K10 bu değişimi “*ruhsal olarak rahatladım*” şeklinde ifade ederken K9, K12 ve K14 yaşadığı değişimi “*vicdanım rahatladı*” şeklinde açıklamıştır. Ayrıca K11, K16 ve K19 vejetaryen/vegan olduktan sonra yaşadığı duygusal değişikliği “*oldukça sakinleştim ve daha huzurlu bir insan oldum*” şeklinde, K17 yaşadığı duygusal değişimi “*sanki sırtımda bir yük vardı, yüküm hafifledi*” şeklinde açıklamıştır. K13 konu ile ilgili görüşlerini “*...hep bir sıkıntı içinde yaşıyordum, et yemiyordum fakat diğer hayvansal gıda ürünlerini tüketiyordum ve bu durum vicdanen beni rahatsız ediyordu. Bizim olmayan şeyi hayvanlardan alıyoruz ve onları sömürüyoruz, mesela onun yavrusunun sütünü alıyoruz. Vegan olduktan sonra vicdanım daha rahat uyuyorum. Bu beni duygusal anlamda da rahatlattı, hayata olumlu bir şekilde sınıksız sarılıyorum. Bu duyguları çevremdeki hatta tüm dünyadaki insanların yaşamasını istiyorum*” şeklinde ifade etmiştir. Vejetaryen/vegan olduktan sonra yaşanan bu olumlu sonuçların yanı sıra katılımcılardan K4, K5, K6, K8, K15 ve K18 duygusal anlamda herhangi bir değişim yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Çalışmada bireylerin vejetaryen/vegan olduktan sonra zihinsel değişimden ziyade daha çok duygusal anlamda değişimler yaşadığı tespit edilmiştir.

Kod 2: Vejetaryen/vegan beslenme uyguladıktan sonra fiziksel ve sağlık yönünde yaşanan değişimler

Çalışma sırasında katılımcıların ifadelerinden vejetaryen/vegan beslenme uyguladıktan sonra bireylerde sağlık yönünde meydana gelen değişimlerden daha çok fiziksel anlamda değişimler yaşandığı tespit edilmiştir. K3, K6, K7, K10 ve K16 vejetaryen/vegan olduktan sonra “hafifledikleri ve hantallıktan kurtulduklarını” belirtmiş, K3 ve K6 konu ile ilgili görüşlerini “ruhsal olarak rahatlamak, fiziksel rahatlığı da beraberinde getiriyor” şeklinde ifade etmiştir. K2, K4, K9, K11, K12, K14, K17 ve K18 ise yaşadıkları en önemli fiziksel değişimin “kilo verme ve daha fit olma” konusunda olduğunu belirtmişlerdir. Kilo verme ve daha fit olma konusunda erkek ve kadın katılımcıların aynı düşüncede olması vejetaryen/vegan erkek bireylerin de kadın bireyler kadar fiziksel görünümelerini önemsediklerini ortaya çıkarmaktadır. K9, K10 ve K12 vegan katılımcılar vegan olduktan sonra yaşadıkları fiziksel değişimi “yüzdeki aknelere kurtularak daha da güzel görünme” şeklinde belirtmiştir. K1 ve K4 vejetaryen/vegan olduktan sonra sağlık konusunda yaşadıkları en önemli değişimi “sindirim sistemi sorunlarının ortadan kaybolması” şeklinde yorumlamıştır. Ayrıca K8, K13 ve K19 vejetaryen/vegan olduktan sonra “fiziksel olarak daha sağlıklı göründüklerini” belirtmişlerdir.

Kod 3: Vejetaryen/vegan olduktan sonra çevreden alınan olumlu veya olumsuz tepkiler

Katılımcıların çoğu vejetaryen/vegan olduktan sonra çevrelerinden olumsuz tepkiler aldıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların 9’u ailelerinden özellikle de annelerinden, 6’sı da arkadaş çevresinden olumsuz tepki aldıklarını belirtmiştir. K6 ve K10 konu ile ilgili yaşadıklarını “...en çok annemden tepki aldım. Annem ne yiyeceksin, aç kalacaksın, hasta olacaksın diye sızlandı” şeklinde paylaşmıştır. Ayrıca K8 en çok meslektaşları tarafından tepkiyle karşılandığını belirtmiştir ve bu durumu “...meslektaşlarım oldukça keskin tepkiler veriyor, oysaki biz mesleğimiz açısından vegan beslenmenin kalp ve damar hastalıkları ile kolesterol gibi hastalıkların önüne geçtiğini biliyoruz. Bununla birlikte daha nice faydaları da bulunmaktadır. Fakat bilinen doğruları bile kabullenmekte zorluk çekiyorlar. Bu durumun kendilerinin bir türlü vegan olamamasıyla ilişkili olduğunu düşünüyorum” şeklinde ifade etmiştir. Yapılan görüşmelerde vejetaryen ve vegan bireylere en çok verilen olumsuz tepkiler ön yargı, şaka yoluyla alay etme, dışlama, ötekileştirme, konu ile ilgili tatsız tartışmalar yaratma olarak yorumlanmıştır. Bu tepkileri veren bireylerin en önemli endişeleri arasında bu tür beslenmenin sağlık ve dengeli beslenme açısından yetersiz olduğu, sağlığın kaybedileceği, et yemeyenlerin protein eksikliği nedeniyle öleceği, erkek olmanın önemli bir kuralının et yemek olduğu konuları bulunmaktadır. Katılımcılardan K14 konu ile ilgili deneyimlerini şu şekilde paylaşmıştır “...ailem ilk önce kabullenmek istemedi. Çünkü Doğu kökenli bir ailenin çocuğuyum, yani bizim sofralarımızda et olmazsa olmaz, yemek masalarımız kalabalıktır ve etli yemekler ağırlıktadır. Ailem bu sofralara oturmadığımdan dolayı küstü fakat sonra alıştılar. Bayramlarda ve önemli gün ziyaretlerinde benim için de alternatif yemekler yapıldı. Ben vejetaryenim bunları yaşadım, acaba vegan olan bireyler neler yaşıyor?” demiştir. K1 vegan olduktan sonra arkadaşlarından aldığı olumsuz tepkileri şu şekilde ifade etmiştir “...arkadaşlarım şaşkınlık ile karşılayarak veganlığa karşı inanılmaz önyargılı yaklaştılar. Gerekçeleri ise vegan yemeklerin lezzetli olmadığı ve bu nedenle aç kalma ve sağlığın bozulma durumunun ortaya çıkmasıydı. Elbette ki durum böyle olmadı, hatta İzmir’de bir vegan yiyecek-içecek işletmesi açtık. Yaptığımız lezzetli yemeklerle kimseyi aç bırakmıyoruz, herkes gayet mutlu...” demiştir. Katılımcılardan K5, K16, K17, K19’un vejetaryen/vegan olduktan sonra çevrelerinden olumlu tepkiler aldığı ve K16, K17, K19’un olumlu tepki alması vejetaryenliği tercih etmeleri ile ilişkilendirilmiştir. Bu durum diğer insanlar açısından vejetaryenlik veganlığa göre daha ılımlı geliyor olabilir şeklinde yorumlanmıştır.

Kod 4: Vejetaryen/vegan olarak en çok uğraşmak zorunda kalınan genel sorunlar

Katılımcılardan K1, K2, K6, K12, K14, K16, K17 ve K18'in en çok uğraşmak zorunda kaldığı sorunun "vejetaryen/vegan yemek fiyatlarının yüksek olması" olduğu tespit edilmiştir. Yaşadığı zorluğu K12 "...vegan olmaya yurt dışında olduğum süre içerisinde karar verdim ve bulunduğum ülkede tüketebileceğim ürünleri tedarik etmem oldukça kolay ve ucuzdu. Fakat Türkiye'de vejetaryen/vegan yiyecek içecek ürünlerine ulaşmakta ve satın almakta güçlük çekiyorum. Bu durum sanırım vegan yaşam tarzının çok fazla yaygın olmadığı için tedarik etmem gereken ürünlerin talebinin çok fazla olmaması ile ilişkilidir" şeklinde belirtmiştir. K3, K4 ve K7'ye göre veganların en fazla uğraşmak zorunda kaldığı sorunların başında vegan ürünlere ve vegan yemeklere ulaşım zorluğu gelmektedir. Katılımcılardan K7 konu ile ilgili deneyimlerini "...önceden vegan yemeğe ulaşım oldukça zordu. Günümüzde ise eğer İstanbul'da bulunuyorsak vegan yemeklere bir şekilde ulaşabiliyoruz, fakat İstanbul dışına çıktığımızda aç kalıyoruz. Türkiye'nin diğer illerinde vegan yemeklere ulaşma zorluğu ciddi bir sorun" şeklinde paylaşmıştır. Katılımcılardan K10, K11 ve K13'ün uğraşmak zorunda kaldığı en büyük sorunun "insanların önyargıları ile uğraşmak" olduğu tespit edilmiştir. K13 konu ile ilgili düşüncelerini "...anlayışsız, önyargılı, yanlış geleneksel bilgilerle donatılmış, okumayan, araştırmaktan korkan, kolayı seçen insanlarla uğraşmak zorunda kaldım ve hala onlarla uğraşıyorum. Uğraşmaya da devam edeceğim, bireysel mücadele hiç durmayacak, çünkü gelecek nesillere sağlıklı ve zengin doğal kaynaklar bırakmak zorundayız" şeklinde ifade etmiştir. Katılımcılardan K5, K8, K9, K15 ve K19, vejetaryen/vegan bireyler olarak uğraşmak zorunda kaldıkları herhangi bir sorunlarının olmadığı belirlenmiştir.

Tema 2. Vejetaryenler/veganlar yiyecek içecek işletme tercihleri

Çalışmanın 2. teması vejetaryen/vegan yiyecek içecek işletme menülerinde en çok tercih edilen yemekler, vejetaryen/vegan yiyecek içecek işletmesi tercih kriterleri, vejetaryen/vegan işletme tercihinde sorun yaşamamak için alınan tedbirler konularını kapsamaktadır.

Kod 1: Vejetaryen/vegan yiyecek içecek işletme menülerinde en çok tercih edilen yemekler

Vejetaryen/vegan işletme menülerinde en çok tercih edilen yemek türünün fast food olduğu ve bu yiyecekleri tercih eden katılımcıların çoğunluğunun erkek bireylerden oluştuğu tespit edilmiştir. K5, K6, K7, K14 ve K19'un çoğunlukla fast food tercih etme nedenlerinin başka bir alternatifin olmaması yani zorunluluktan dolayı olduğu belirlenmiştir. Konu ile ilgili olarak katılımcılardan K14 "...yaşadığım şehirde vejetaryen ve vegan işletme sayısı zaten çok az. Bu sayı bakımından az olan işletmelerde menü çeşitliliği de yetersiz, dolayısıyla işletmelerde karşımıza çoğunlukla fast food türü yemekler çıkıyor. Alternatifimiz olmadığından dolayı yemek zorunda kalıyoruz...." şeklinde düşüncelerini paylaşmıştır. Katılımcıların en çok tükettiği fast food yemek türleri arasında falafel, dürüm, hamburger, sebzeli veya baklagil içerikli köfte, vegan lahmacun, vegan iskender, vegan kokoreç, vegan mantı, humus ve içli köftenin bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca K1, K8, K9, K10 ve K15'in vejetaryen/vegan işletme menülerinde en çok tercih ettiği yemek türünün geleneksel sebze yemekleri ve zeytinyağlılar olduğu tespit edilmiştir. Son olarak katılımcılardan K4 ve K12'nin vejetaryen/vegan işletme menülerinde tercih ettikleri yemeklerin tahıl ve bakliyat içerikli geleneksel yemekler olduğu belirlenmiştir.

Kod 2: Vejetaryen/vegan yiyecek içecek işletmesi tercih kriterleri

Çalışmada katılımcılara yiyecek içecek işletmesini tercih ederken en önemli kriterlerinin ne olduğu sorulmuş ve alınan cevaplar değerlendirilmiştir. Katılımcıların oėunluėu (K1, K2, K4, K5, K6, K9, K19) işletme tercihinde en önemli kriteri “işletmenin etik ahlaka uygun ve evre bilincine sahip olması” olarak belirtmiştir. Katılımcılardan K9 konu ile ilgili dūřuncelerini “...biz Ege’liyiz, çoėu yemeğimiz Türk mutfak kültüründe yer alan zeytinyağlı yemeklerden oluşmaktadır. Ayrıca burada herkes birbirini tanır, dolayısıyla tanıdığımız ve gvendideğimiz yiyecek işletmelerini tercih ederiz. Bu nedenle tercih ettiğim işletme vegan olmak zorunda değil. Etik ahlaka uygun ve evre bilincine sahip bir işletme olması benim için yeterlidir” şeklinde belirtmiştir. K3, K7, K10, K13, K15 ve K18’in yiyecek içecek işletme tercih kriteri “işletmenin kesinlikle vegan olması gerektiği” dir. Katılımcılardan K11, K12, K14 ve K16’nın bir işletme tercihinde en önemli kriteri “lezzetli yemek çıkarması ve uygun fiyatlı olması” dır.

Kod 3: Vejetaryen/vegan işletme tercihinde sorun yaşamamak için alınan tedbirler

Çalışmanın bu kısmında incelenen konu, vejetaryen/vegan bireylerin bir işletme tercih ederken sorun yaşamamak için ne tür nlem aldıkları ile ilgilidir. Katılımcıların oėunluėu (K3, K4, K5, K6, K7, K14, K17) işletmelerde sorun yaşamamak için “işletmeleri arama motorlarından ve sosyal medyadan araştırdıklarını ve o platformlarda yapılan müşteri yorumlarını dikkate aldıklarını” belirtmişlerdir. Katılımcılardan K17 “...ben vejetaryenim, fakat tüm vejetaryen/vegan işletmeleri sosyal medyada takip ediyorum. Bu mecralarda müşterilerin menü içerikleri, lezzet, fiyat-performans gibi konularda paylaştığı yorumları mutlaka okuyorum ve tavsiyelerini not alıyorum. Çünkü bu tür paylaşımlar benim işletme tercihim belirleyen önemli deneyimlerdir” şeklinde yorum yaparak konu ile ilgili dūřuncelerini paylaşmıştır. K1, K9, K16 ve K19’un işletmelerle ilgili sorun yaşamamak için daha önceden tanıdığı ve deneyimlediği işletmeleri tercih ettiği belirlenmiştir. Katılımcılardan K2 ve K10’un işletmelerle ilgili sorun yaşamamak için vegan işletme tercih ettikleri, K11 ve K13’n ise arkadaş önerilerini dikkate aldıkları tespit edilmiştir. K8, K12, K15 ve K18 işletmelerle ilgili sorun yaşamamak için her hangi bir tedbir almadıklarını ifade etmişlerdir. Konu ile ilgili olarak K15 “...işletmelerle ilgili sorun yaşamamak için hiçbir tedbir almıyorum, akışına bırakıyorum. Zaten hayat çok zor, daha da zorlaştırmak istemiyorum, çünkü çok yoruldum” şeklinde dūřuncelerini paylaşmıştır.

Tema 3. Vejetaryen/vegan işletmeler ile ilgili yaşanan sorunlar ile beklenti ve istekler

Çalışmanın son tema bölümünde vejetaryen/vegan yiyecek içecek işletmelerinde karşılaşılan en önemli problemler ile vejetaryen/vegan tüketicilerin yiyecek içecek işletmelerinden beklenti ve isteklerine yer verilmiştir.

Kod 1: Vejetaryen/vegan yiyecek içecek işletmelerinde karşılaşılan en önemli problemler

Çalışmada vejetaryen ve vegan katılımcılara yemek yedikleri işletmelerde yaşadıkları en önemli 3 sorun sorulmuş ve yaşadıkları sorunlar önem sırasına göre şu şekilde sıralanmıştır:

- Vejetaryen/vegan işletmelerde yemek fiyatlarının yüksek olması (14 kişi)
- Vejetaryen ve vegan opsiyonlu işletmelere karşı güven sorunu (11 kişi)
- Personelin menü içeriği hakkında bilgisinin yetersiz olması (8 kişi)’ dır.

Karşılaşılan diğer problemler arasında porsiyon miktarının az olması, menü çeşitlerindeki yetersizlikler, personelin tutum ve davranışlarındaki olumsuzluklar, personelin vejetaryenlik/veganlık hakkında yeterli düzeyde bilgisinin olmaması, vegan yemeklerinin çok yağlı olması bulunmaktadır. Vejetaryen/vegan işletmelerde yaşanan porsiyon miktarının az olması probleminin özellikle erkek katılımcılar

arasında daha fazla ön plana çıktığı belirlenmiştir. Ayrıca erkek katılımcılar yemeklerde yağ miktarının fazla olmasıyla ilgili sorun yaşarken, kadın katılımcıların böyle bir sorun yaşamadığı tespit edilmiştir.

Kod 2: Vejetaryen/vegan tüketicilerin yiyecek içecek işletmelerinden beklenti ve istekleri

Çalışmada katılımcıların yiyecek-içecek işletmelerinden beklenti ve istekleri sorulmuştur. Elde edilen verilere göre vejetaryen/vegan müşterilerin işletmelerden önem sırasına göre beklentileri; güvenilir bir şekilde hazırlanan yemek (11 kişi), menü çeşitliliğinin artırılması (9 kişi), lezzet ve hizmet kalitesinde sürdürülebilirlik (8 kişi), yemeklerde yağ kullanımının azaltılması (7 kişi), işletmede çalışan bireylere vejetaryen ve vegan beslenme hakkında eğitim verilmesi (6 kişi), personelin olumlu tutum ve davranışlar sergilemesine yönelik eğitim verilmesi (5 kişi), işletmelerde porsiyon miktarının standartlaştırılması (5 kişi), menü içerikleri konusunda şeffaflık (müşterilerin bilgilendirilmesi) (3 kişi), hijyen ve sanitasyon konusuna özen gösterilmesi (3 kişi) şeklinde sıralanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Vejetaryen/vegan bireylerin yiyecek içecek işletmeleri ile ilgili tercihleri, beklenti ile isteklerini belirlemeyi ve yaşadığı sorunları ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada elde edilen sonuçlar şu şekildedir; katılımcıların vejetaryen ve vegan olduktan sonra zihinsel, duygusal, fiziksel ve sağlık durumlarında değişimler yaşadığı belirlenmiştir. Bu anlamda en belirgin değişimlerin konsantrasyon artışı, vicdani rahatlık ve sağlık açısından iyi yönde kilo kaybı olduğu tespit edilmiştir. Vejetaryen/vegan olduktan sonra bireylerin ailelerinden özellikle annelerinden ve arkadaş çevrelerinden olumsuz tepki aldıkları ifade edilmiştir. Bu durumun vejetaryenlik/veganlık hakkındaki bilgi eksikliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Yiyecek-içecek işletmelerinde menü alternatiflerinin yetersiz kalmasından dolayı vejetaryen/vegan bireylerin en çok fast food yemekleri tercih etmek zorunda kaldıkları belirlenmiştir. Katılımcıların yiyecek içecek işletme tercihinde en önemli kriterleri işletmenin etik ahlaka uygun ve çevre bilincine sahip olmasıdır. Vejetaryen/vegan bireylerin işletme tercihlerinde sorun yaşamamak için işletmeye gitmeden önce sosyal medyadan araştırma yaptıkları ve daha önce işletmeyi deneyimleyen müşterilerin yorumlarını inceledikleri belirlenmiştir.

Vejetaryen/vegan bireylerin yiyecek içecek işletmelerinde karşılaştıkları en önemli problemler; yemek fiyatlarının yüksek olması, vejetaryen ve vegan opsiyonlu işletmelere karşı güven sorunu ve personelin menü içeriği hakkında bilgisinin yetersizliğidir. Vejetaryen/vegan müşterilerin işletmelerden en önemli beklentileri önem sırasına göre; güvenilir bir şekilde hazırlanan yemek, menü çeşitliliğinin artırılması, lezzet ve hizmet kalitesinde sürdürülebilirlik ve yemeklerde fazla yağ kullanımının azaltılmasıdır.

Tüm bu bilgiler ışığında çalışmaya şu öneriler getirilebilir:

- Vejetaryen ve vegan müşterilerin güven problemini ortadan kaldırmak için işletmeler menülerini şeffaflaştırmalıdır. Menüde yer alan yemekler, yapımında kullanılan tüm gıda malzemeleri ile birlikte listelenmelidir. Vegan ve vejetaryen müşteriler bu sayede menü içerikleri konusunda bilgilendirilebilir.
- İşletmelerde personellere, vejetaryen/vegan müşterilerin beslenme farklılıkları, müşteri ilişkileri yönetimi ve o işletmenin menü içeriği hakkında eğitim verilmelidir. Bu eğitimler beslenme uzmanları, akademisyenler, vejetaryen/vegan dernekleri gibi konunun uzmanları yardımıyla sağlanabilir.
- Vejetaryen/vegan yiyecek ve içecek işletme sayısını arttırmak için yerel idareler ve girişimciler birlikte işbirliği içinde olmalıdır.

- Menü çeşitliliğindeki yetersizlik özellikle vegan bireyler için önemli bir sıkıntı haline gelmektedir. Bu soruna çözüm bulabilmek adına işletmeler vejetaryen/vegan müşteriler için hem ekonomik hem de pratik yemekler üretilebilir. Kendini bu konuda yetersiz gören işletmeler buldukları bölgedeki üniversite veya liselerin açılış programlarından akademik yardım alabilir. Çünkü vejetaryen/vegan yiyecek içecek işletmeciliğinde menü çeşitliliği sürdürülebilirliği sağlayan önemli bir unsurdur.

Kaynakça

- Altaş, A. (2017). Vegetarianism and Veganism: Current Situation in Turkey in the Light of Examples in the World. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4): 403-42.
- Anonim 1. (2021). Didim VegFest, <https://didimvegfest.com/>Erişim Tarihi: 04.03.2021.
- Anonim 2. (2021). Türkiye'nin İlk Vegan Festivali VegFest Didim'de, <https://m.bianet.org/bianet/yasam/184884-turkiye-nin-ilk-vegan-festivali-vegfest-didim-de>. Erişim Tarihi: 04.03.2021.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2): 368-388.
- Beşirli, H. (2012). Yemek Sosyolojisi, Yiyeceklere ve Mutfağa Sosyolojik Bir Bakış. Phoenix, 1-184.
- Boutiou, E., Arhakis, A. & Anttonen, V. (2019). Vegetarian and Vegan Diet is It As Healthy As It Seems Dental Erosion Among The Vegetarians and Vegans. *Dentistry: Advanced Research*, 4(1): 1-5.
- Ceyhun Sezgin, A. & Ayyıldız, S. (2019). Gastronomi Alanında Vejetaryen/Vegan Yaklaşımı; Giresun Yöre Mutfağı'nın Vejetaryen Mutfak Kapsamında İncelenmesi. *Siyasi Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Türkiye ve Rusya*, 1(1): 505-53.
- Chavan, S. (2015). A Study on Vegetarianism. *International Peer-Reviewed Journal-EBSCO*, USA, (5): 156-159.
- Cherry, E. (2006). Veganism as A Cultural Movement: A Relational Approach. *Social Movement Studies*, 5(2): 155-170.
- Clarys, P., Deliens, T., Huybrechts, I., Deriemaeker, P., Vanaelst, B., De Keyzer, W., Hebbelinck, M. & Mullie, P. (2014). Comparison of Nutritional Quality of The Vegan, Vegetarian, Semi-Vegetarian, Pescovegetarian and Omnivorous Diet. *Nutrients*, 6(3): 1318-1332.
- Craig, W.J. (2009). Health Effects of Vegan Diets. *The American Journal of Clinical Nutrition*, 89(5): 1627-1633.
- DeGrazia, D. (2009). Moral Vegetarianism From a Very Broad Basis. *Journal of Moral Philosophy*, 6(2): 143-165.
- Donaldson, B. (2016). From Ancient Vegetarianism to Contemporary Advocacy: When Religious Folks Decide That Animals are No Longer Edible. *Religious Studies and Theology*, 35(2): 143-160.
- Doyle, J. (2016). Celebrity Vegans and The Lifestyling of Ethical Consumption. *Environmental Communication*, 10(6): 777-790.
- Fischer, J. (2016). Markets, Religion, Regulation: Kosher, Halal and Hindu Vegetarianism in Global Perspective. *Geoforum*, 69, 67-70.
- Fox, N. & Ward, K. (2008). Health, Ethics and Environment: a Qualitative Study of Vegetarian Motivations. *Appetite*, 50(2-3): 422-429.
- Fresán, U. & Sabaté, J. (2019). Vegetarian Diets: Planetary Health and It's Alignment with Human Health. *Advances in Nutrition*, 10(4): 380-388.
- Haviland, W.A., Prins, H.E.L., Walrath, D. & McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji*. Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1-922.
- Hoffman, S.R., Stallings, S.F., Bessinger, R.C. & Brooks, G.T. (2013). Differences Between Health and Ethical Vegetarians. Strength of Conviction, Nutrition Knowledge, Dietary Restriction, and Duration of Adherence. *Appetite*, 65: 139-144.
- Iguacel, I., Miguel-Berges, M.L., Gómez-Bruton, A., Moreno, L.A. & Julián, C. (2019). Veganism, Vegetarianism, Bone Mineral Density, and Fracture Risk: a Systematic Review and Meta-Analysis. *Nutrition Reviews*, 77(1): 1-18.
- Ilea, R. C. (2009). Intensive Livestock Farming: Global Trends, Increased Environmental Concerns, and Ethical Solutions. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 22(2), 153-167.
- Ilgaz A. Pınar, E., Özdemir, S.Y. & Ege Üniversitesi Psikoloji Bölüm Öğrencileri. (2018). Bir Tahakkük Biçimi Olarak Türçülük: Etin Cinsel Politikası Üzerine. *Online Psikoloji Dergisi*, 1-6.

- Jennings, L., Danforth, C.M., Dodds, P.S., Pinel, E. & Pope, L. (2019). Exploring Perceptions of Veganism. *Arxiv Preprint Arxiv:1907.12567*, 1-2.
- Key, T.J., Appleby, P.N. & Rosell, M.S. (2006). Health Effects of Vegetarian and Vegan Diets. *Proceedings of The Nutrition Society*, 65, 35-41.
- Kansanen, I. (2013). Vegan Travel-The Ways How Vegan Diet Influences Travel Experience. *Bachelor's Thesis DP in Experience and Wellness Management*, 1-59.
- Kımkıoğlu, M. (2016). *Vegan Beslenme*. Oğlak Yayınları, İstanbul, 1-286.
- Kieschnick, J. (2005). Buddhist Vegetarianism in China. In *of Tripod and Palate*. Palgrave Macmillan, New York, 186-212.
- Leitzmann, C. (2003). Nutrition Ecology: The Contributions of Vegetarian Diets. *Am J Clin Nutr*, 78, 657-659.
- Lawo, D., Esau, M., Engelbutzeder, P. & Stevens, G. (2020). Going Vegan: The Role (S) of ICT In Vegan Practice Transformation. *Sustainability*, 12(12): 5184.
- Mariotti, F. (2017). Vegetarian and Plant-Based Diets in Health and Disease Prevention. *Academic Press*. London/United Kingdom.1-887.
- Mariotti, F. & Dagnieli, P.C. (2017). Vegetarian Diets: Definition and Pitfall in Interpreting Literature on Health Effect of Vegetarianism. *Vegetarian and Plant-Based Diets in Health and Disease Prevention (Ed. Mariotti, François)*, Academic Press, 3-10.
- Meesters, A.N. & Meesters, Y. (2020). Vegetarian or Vegan Diet: Stimulating or at Risk to Mental Health?. *Vegetarianism and Veganism*. Intechopen. 1-14.
- Nalçacı İkiz, A. & Solunoğlu, A. (2018). Otel İşletmelerinde Vejetaryen Gıdalara Yönelik Tutum ve Uygulamalar. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, (3): 14-25.
- Neuman, W.L. (2017). Toplumsal Araştırma Yöntemleri. *Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I.(Çev. S. Özge)*. İstanbul: Yayın Odası Yayınları, 1-355.
- Nezlek, J.B. & Forestell, C.A. (2020). Vegetarianism as a Social Identity. *Current Opinion in Food Science*, 33, 45-51.
- Petti, A., Palmieri, B., Vadalà, M. & Laurino, C. (2017). Vegetarianism and Veganism: Not Only Benefits But Also Gaps. *A Review. Progress in Nutrition*, 19(3): 229-242.
- Pilis, W., Stec, K., Zych, M. & Pilis, A. (2014). Health Benefits and Risk Associated with Adopting a Vegetarian Diet. *Roczniki Państwowego Zakładu Higieny*, 65(1): 9-14.
- Rivera, M. & Shani, A. (2013). Attitudes and Orientation Toward Vegetarian Food in The Restaurant Industry. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 25(7): 1049-1065.
- Salehi, G. (2018). *Exploring Ethical Purchase Decision-Making Toward Vegan Food Products*. Doctoral Dissertation. Master Dissertation, Comillas Pontifical University. 1-123.
- Shani, A. & Dipietro, R.B. (2007). Vegetarians: A Typology for Foodservice Menu Development. *Hospitality Review*, 25(2): 64-73.
- Sünnetçioğlu, S., Mercan, Ş.O., Yıldırım, H.M. & Türkmen, S. (2017). Veganların Restoranlarda Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(Special Issue 2): 241-252.
- Şanlıer, N. & Ertaş, Y. (2018). Vejetaryen Mutfak. *Gastronomide Güncel Konular, Ed: Ferhan Nizamlioğlu*, Billur Yayınevi ve Basımevi, Konya. 133-164.
- Tunçay, G.Y. (2020). *Biyoetik Çerçevesinde Vegan ve Vejetaryenlik*. Ankara. Vize Yayıncılık. 1-128.
- Özcan, T. & Baysal, S. (2016). Vejetaryen Beslenme ve Sağlık Üzerine Etkileri. *Uludağ Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi*, 30(2): 101-116.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1): 323-343.
- Yeğen, C. & Aydın, B.O. (2018). Postmodern Bir Kimlik Olarak Veganlık ve Bir Çevrimiçi Vegan Ağının Analizi. *İletişim*, 28: 91-114.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 1-427.

Etik Kurul Kararı ile ilgili beyan

Araştırmanız etik kurul *izni gerektiriyorsa*, aşağıdaki bilgileri doldurunuz.

Lütfen beyanı yaptığınızı belirtmek için kutucuğu işaretleyin.	☒ Yazar(lar) Beyanı: Bu çalışmanın yazarı(ları) olarak, insan katılımcıların yer aldığı çalışmalarda gerçekleştirilen tüm prosedürlerin, kurumsal ve/veya ulusal araştırma komitesinin etik standartlarına ve 1964 Helsinki bildirgesine ve daha sonraki değişikliklerine veya karşılaştırılabilir etik standartlara uygun olduğunu beyan ederim(iz).
--	---

Etik kurul kararı veren kurum	_____
-------------------------------	-------

Etik kurul karar tarihi	_____
-------------------------	-------

Etik kurul karar sayı no	_____
--------------------------	-------

Araştırmanız etik kurul *izni gerektirmiyorsa*, nedenini aşağıdaki seçeneklerden birini tercih ederek belirtiniz.

Bu çalışmanın yöntemi için etik kurul izni gerekmemektedir.

Bu çalışmadaki veri toplama süreci 1 Ocak 2020 tarihinden önce gerçekleşmiştir.

Yazar Katkısına İlişkin Bilgi

Yazar(lar) beyanı	☒ Bu çalışmadaki bulunan yazarların katkı oranlarının aşağıda belirtilen Şekilde olduğunu beyan ederim(iz).
-------------------	---

1. Yazar katkı oranı	%60
----------------------	-----

2. Yazar katkı oranı (gerekliyse)	%40
-----------------------------------	-----